

Finans, İnanç ve Jerömeler

Koray Çalışkan

koray.caliskan@boun.edu.tr

Geçen hafta dünya finans piyasaları küçük bir adamın büyük bir adımıyla sarsıldı. Jerome Kerviel borsa tüccarı olarak çalıştığı Fransız bankası Societe Generale'i az daha batırıyordu. Tek başına 7.2 milyar dolar kaybetmişti. Mısır gibi bir ülkenin tüm döviz rezervinin neredeyse yarısına tekabül eden bu meblağ, dünya tarihinde bir simsarın batırdığı en yüksek portföydü.

"Ne olacak canım, o kaybeder başkası kazanır!" demeyin. Çünkü batan değer henüz üretilmeyen değer. Varlığı o değer gelecekte üretileceği inancına bağlı. Bu inanç ortadan kalkacak olursa, kısa vadede herkes kaybeder. *BirGün* bile.

Düşünün bir fabrika var. Ürünleri tanesi 10 YTL'den yok satıyor. Biri geliyor diyor ki, "önümüzdeki 10 yıl boyunca üreteceğin ürünleri bugünün fiyatından 9 YTL'ye alayım." Fabrika sahibi seviniyor. Tamam diyor, parayı alıyor, gidiyor kendine yeni bir fabrika açıyor, yeni işçiler tutuyor, üretimi ikiye katlıyor. Bir başkası geliyor ve alıcıya diyor: "Vay, ucuza almışsın, ben de senden 9,5'a alayım." Çark böyle dönüyor.

Geleceğe dair piyasalar buna benzer bir prensiple işliyor. Ama bir sorun var. Herkesin fabrikaların üretmeye devam edeceğinden emin olması, sisteme tamamen inanması gerekiyor. Ultra "rasyonel" geç kapitalizmin inanç ve güvene bu kadar bağlı olması, üzerinde düşünülmesi gereken bir ironi.

KÜÇÜK ADAM, BÜYÜK ADIM

1977'de doğar Jeröme. Yakın arkadaşım Vincent Lepinay'le aynı zamanda Societe Gene-rale'e tüccar olarak giriyor. İşçi sınıfı kökenli oğlan çok hırslı. Kendisine benzemeyen, para kazanmayı tepip finans antropolojisi okuyan, MIT'te hoca olan ve bu yazıyı evinden yazdığım Vincent gibi küçük burjuva çocuklara tepkili. Jerome "gerçek hayatta" başarılı olmak istiyor.

Çok para peşinde. Brittany'deki kasabası Pont l'Abbe'ye zengin olarak dönmek istiyor. Memleketle bağlarını koparmıyor. Hatta son başkanlık seçimlerinde muhafazakârlarla birlikte Sarkozy için propaganda yapıyor. Pont PAbbe sokaklarında "Finansal disiplin" lazım, "Fransa ancak böyle daha büyür" diye dolaşiyor.

OLMAYAN DEĞER

Jeröme'un memleketlisi Balsac "büyük servetlerin arkasında büyük adaletsizlikler vardır" demişti. Bunu kanıtlarcasına uğraşan minik tüccar, "hedging" denilen ve kaybı minimize eden finansal kontrol cihazlarını kullanmadı. Kısa pozisyonları türev piyasalarda uzun pozisyonlarla dengelemeden ticaret yaptığını banka yönetiminden gizlemeyi başaran Jeröme, "Oklahoma Hedge" denilen bir kurt kapanı kurdu. Başarılı olsaydı, bankanın kurdu olurdu. Ama olmadı.

Jeröme kendini korumadan ticaret yapmış, bunu banka yönetiminden gizlemiş, battıkça daha da batmış, daha da ilginç bunu da gizlemeyi başarmıştı. Skandal ortaya çıkınca, banka yönetimi önce bir süre sorunu gizledi. Sonra haber patladı.

PARA YENMEZ

Finans piyasalarını daha dikkatle izlemeliyiz. Jerome gibi küçük bir adama çok büyük adımlar attırabilen bu piyasa kurumları, 1929 buhranından sonra yasaklanmıştı. Şimdi geri geldiler.

Esasen bu piyasalar, "miş" gibi yapmamızı sağlıyor. Para varmış gibi yapıp ticaret yapabiliyorsunuz. Paranız az olsa bile 1 milyar dolarlık ticarete kalkışabiliyorsunuz. Bunun için ana paranın küçük bir miktarını teminat göstermeniz yeterli.

Düşünün, Alman bonolarının değerinin yükseleceğine inanıyorsunuz. (Jerome da böyle düşünmüştü). Bir günde yüzde 0.5 bile yükselse (ki çok zordur), eğer 10 milyar dolarlık bir borç bulabilirseniz ve bunun için 10 milyon dolarlık bir teminat mektubunuz varsa, bir gecede elli milyon dolar kazanabilirsiniz. Ama işler yolunda gitmezse kısa bir sürede 7.2 milyar dolar da yitirebilirsiniz. Dünyada 10-15 bin Jerome var. Bir gün hepsi birden devrilecek. 1929'da olduğu gibi. Ve o gün geldiğinde, yalnızca gıda egemenliğine sahip halklar dayanabilecek. Ama küçük insanların büyük adımları tüm dünyada devasa izler bırakacak peşleri sıra.

Krizler depremler gibidir, gelip gelmeyeceklerini değil, patladıklarında ne yapılması gerektiğini konuşmalıyız. O gün geldiğinde, *İngilizce* sorununu çözmüş memur çocuğu bankacılar, factoring işi yapan modern tefeciler, şirket alıp satan statü avukatları, yazın khaki kışın polar giyen Anadolu Lisesi mezunu Jerömelar, o zaman ne yapacaksınız? İşçiler, memurlar, emekliler, gençler, ne yapmalıyız?

Unutmayalım, para yenmez.